

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕМОРАНДУМУ ЯК МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ УГОДИ В УМОВАХ РЕАЛЬНОЇ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Качмар Оксана Богданівна

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Когут Марина Геннадіївна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

05 грудня 2004 року Україна в особі її Президента та той час – Л. Д. Кучми відписала Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку із вступом України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (далі – «Меморандум», «Будапештський меморандум»), що фактично призвело до ядерного роззброєння України не забезпечивши натомість жодних реальних механізмів захисту від зовнішнього тиску та агресії.

24 лютого 2024 року будучи учасником і підписантом російська федерація розпочала проти України неспровоковану терористичну загарбницьку війну маючи на міжнародній арені зобов'язання щодо не застосування сили та тиску на нашу державу, а також гарантуючи що не буде здійснювати жодних збройних нападів у тому числі із застосуванням ядерної зброї.

Такі події стали закономірним наслідком беспорядності та неефективності міжнародних інститутів, що після Другої світової війни були покликані забезпечити мир та безпеку у світі.

Підписуючи Меморандум Україна та її політичне керівництво трактували такий як гарантію безпеки для України однак фактична війна починаючи з 2014 року та повномасштабне вторгнення з боку терористичного сусіда на сході викликали ряд питань, щодо ефективності такого документа та ще більше питань щодо того як у подальшому мають бути викладені, зафіксовані та передбачені до реалізації механізми, що мають гарантувати реальну безпеку, а не лише нести декларативних характер норм, за порушення яких агресор не понесе справедливого покарання.

Власне, «реальну силу» положень меморандуму було продемонстровано Україні у 2014 році, коли Україна на практиці зіткнулась із збройною агресією росії. Хоча події у Криму та на Донбасі і вважаються першим фактичним порушенням умов Будапештського меморандуму, фактично кремль порушував його на перманентній основі протягом усього часу незалежності України.

Так, згідно тексту меморандуму передбачалось: «Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги.

Економічний тиск, був одним із механізмів впливу на дії і рішення, що приймалися політичним керівництвом України протягом усього часу, з моменту проголошення нашої незалежності від москви. Це проявилось не лише у вимінюванні зброї і тактичних ракетноносіїв на борги за газ, але і загалом при прийнятті рішень щодо шляху який мав обиратись Україною та її суспільством. Росія чітко вибудовувала тактику контролю та прагнула впливу на політику у нашій державі, як це робилось кремлівцями неодноразово у ряді інших країн, однак саме такі дії і вилились у подальшому у події Революції Гідності, оскільки політики, що були затьмарені своєю безкарністю і вседозволеністю не врахували аспекту ментальності української нації і її прагнення самостійно вирішувати свій шлях¹.

У 2014 році росія , розпочала війну проти України, порушивши не лише українсько–російські обопільні угоди і договори, а й власне законодавство та низку міжнародно–правових актів, продемонструвавши своє істинне обличчя як держава – агресор і як країна–загарбник, а її політичне керівництво остаточно виявило себе як угруповання міжнародних злочинців і спонсорів світового тероризму.

Відразу ж після анексії Криму низка російських політологів і науковців почали вигадувати виправдання агресивної політики кремлівських зверхників. Вони зокрема, наголошували, що оскільки Меморандум не був жодною зі сторін ратифікований, він не отримав юридичної сили за допомогою відповідних парламентських процедур, і це дозволяє офіційній Москві не зважати на нього. Іншими словами, росія, мовляв, не має відповідних зобов'язань, а сам документ може вважатися юридично нікчемним. Проте така їхня позиція спростовується самим змістом Меморандуму, де було чітко зафіксовано, що останній «набуває чинності з моменту підписання», а, отже, процедура його ратифікації не передбачалася, проте тішити себе ілюзіями щодо того, що певні обґрунтування можуть бути доведені до розуміння росіянами було б абсолютною неповагою до себе,

---

¹ Головіна В.А., Гордієнко С.К. Правова природа Будапештського меморандуму та вага прописаних гарантій. *Європейські перспективи* № 3, 2020. С. 155-160. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2020/12/155-_Golovina_Gordienko.pdf

враховуючи заяви МЗС країни-терориста про те, що «росія не брала на себе зобов'язання примушувати частину України залишатися в її складі проти волі місцевого населення, а положення Будапештського меморандуму не поширюються на обставини, що стали наслідком дій внутрішньополітичних чи соціально-економічних факторів. Втрата Україною територіальної цілісності стала результатом внутрішніх процесів, до яких росія та її зобов'язання за Будапештським меморандумом не мають жодного відношення»².

24 лютого 2022 року росія розпочала проти України неспровоковану повномасштабну війну, що стала найбільшою у Європі з часів Другої світової.

Будь-які намагання політичного керівництва України достукатись до представників західного демократичного світу із нагадуваннями, що нам гарантували безпеку у зв'язку із приєднанням до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та підписанням Будапештського меморандуму потерпіли повний провал. Складається враження, що доля України була визначена кулуарними шляхами, у тому числі за участі агресора і жодних дій для реалізації тих слабких, декларативних норм про безпеку і повагу до суверенітету і територіальної цілісності України, що були вписані у меморандумі, вжито не було.

Ядерний арсенал не несе у собі єдиного можливого механізму щодо гарантування національної безпеки, більше того, подальше нарощування ядерного озброєння у світ веде людство до того, що зброя, яка була створена колись буде застосована. Застосування ж ядерної зброї у своєму результаті, найбільш вірогідно, може призвести до тотального знищення.

Будапештський меморандум не тільки не виконав тих функцій, які покладались на нього і декларувались як ціль, він наніс фактичну шкоду. Провал його «гарантій», став сигналом для усієї світової спільноти, що чи не єдиною запорукою забезпечення умов безпеки для своїх держав є розвиток власної ядерної зброї. Адже відомо, що чимало країн, які можна назвати регіональними лідерами будували відповідні плани і мали технологічні можливості для її створення. Сьогодні вони змушені серйозно замислитись про це, оскільки ситуація довкола України стала доказом ілюзорності сподівань щодо гарантій ядерних держав. Тобто основна ціль із якою він приймався фактично була провалена і норми про нерозповсюдження ядерної зброї виглядають все менш необхідними та обґрунтованими з огляду на безпорадність міжнародних інститутів покликаних зберігати мир і безпеку у світі³.

Якщо ж говорити про висновки, то з точки зору фактичного застосування таких документів вони потребують вірного викладу положень, що не передбачав би можливість варіативності їх трактування, а також реальні

---

² Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. Київ: «МП Леся», 2017. 332 с.

³ Володимир Василенко. Щоб Україна стала суверенною державою, а її незалежний статус визнав увесь світ, було потрібно позбутись ядерної зброї. *Український Тиждень*, №15 (335) 11.

обсяги відповідальності для того, хто наважиться на агресію і порушення міжнародних норм. Відповідальність за міжнародними документами мала б передбачатись як невідворотна і така, що нанесе невинуватої шкоди агресору, однак реальність функціонування міжнародних інститутів до прикладу як Рада безпеки ООН не здатна забезпечити мир на міжнародній арені, помилки історії не враховані та не вивчені, після перемоги над нацизмом світ дозволив вирости і розправити крила ідентичному явищу рашизму, яке зараз в особі всього російського суспільства і безпосередньо його «правителів» вбиває українське цивільне населення, несе розруху та терор на наші території.

Існуючі на даний час міжнародні механізми є повільними та недостатньо жорсткими, потребують постійного спонукання та реалізуються часом надто пізно, а через те не можуть бути достатньо ефективними. Фактично можливість добитись реальних кроків для запуску інструментів міжнародного реагування зумовлюється не в останню чергу статусом держави на міжнародній арені.